

УДК 658

DOI: 10.31732/2663-2209-2024-73-115-121

ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ФАХІВЦІВ З МОБІЛІЗАЦІЙНОЇ РОБОТИ ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ З ПИТАНЬ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ВЕДЕННЯ ВІЙСЬКОВОГО ОБЛІКУ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ

Олександр Правдивець¹, Олексій Дудка²

¹Кандидат військових наук, доцент кафедри управління фінансово-економічної безпеки Науково-навчального інституту менеджменту безпеки ВНЗ “ Університет економіки та права “КРОК”, м. Київ, Україна, e-mail: pravd72@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0001-5242-9683>

²Асистент кафедри управління фінансово-економічної безпеки Науково-навчального інституту менеджменту безпеки ВНЗ “ Університет економіки та права “КРОК”, Україна, м. Київ, Україна, e-mail: avtonomprosto@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0006-3880-2924>

IMPROVING THE QUALIFICATIONS OF SPECIALISTS IN THE MOBILIZATION WORK OF STATE BODIES ON THE ISSUES OF ORGANIZING AND KEEPING MILITARY ACCOUNTING OF CITIZENS OF UKRAINE

Oleksandr Pravdyvets¹, Oleksii Dudka²

¹Ph.D. (Military Sciences), associate professor of the department of financial and economic security management of the “KROK” University, Kyiv, Ukraine, e-mail: pravd72@ukr.net, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5242-9683>

²Assistant of the department of financial and economic security management, “KROK” University, Kyiv, Ukraine, e-mail: avtonomprosto@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-3880-2924>

Анотація. У статті розглядається проблематика підвищення кваліфікації фахівців з мобілізаційної роботи державних органів з питань організації та ведення військового обліку громадян України. Цілями цієї статті є проведення аналізу та надання рекомендацій з удосконалення нормативно-правового забезпечення, організації та проведення заходів із підвищення кваліфікації фахівців з мобілізаційної роботи державних органів з питань організації та ведення військового обліку, а також надання пропозицій щодо визначення орієнтовної структури та змісту програм підвищення кваліфікації фахівців з мобілізаційної роботи в державних органах. За результатами дослідження стану підвищення кваліфікації фахівців з мобілізаційної роботи державних органів з питань організації та ведення військового обліку, нормативно-правового забезпечення організації та проведення відповідних курсів встановлено, що на даний напрямок професійного розвитку державних службовців та посадових осіб, відповідальних за мобілізаційну роботу, зокрема організацію і ведення військового обліку в державних органах України не звертається достатня увага, а в деяких випадках ігнорується. Крім того, не розроблені професійні програми підвищення кваліфікації відповідних фахівців державних органів із визначенням пріоритетних напрямків (тем). Запропоновано орієнтовну структуру та зміст програм підвищення кваліфікації фахівців з мобілізаційної роботи в державних органах. Надані практичні рекомендації з удосконалення нормативно-правового забезпечення з організації, розробки, впровадження та удосконалення системи підготовки спеціалістів з мобілізаційної роботи в державних органах, які опікуються питаннями військового обліку. Проведене дослідження надало можливість запропонувати шляхи вирішення проблемних питань щодо підвищення кваліфікації фахівців з мобілізаційної роботи державних органів.

Ключові слова: мобілізація, мобілізаційна підготовка, військовий облік, державні органи, державна служба, державні службовці, підвищення кваліфікації.

Формули 0; рис. 0; табл.:1, бібл. 11.

Abstract. The article addresses the issue of improving the qualifications of specialists in mobilization work of state agencies responsible for the organization and maintenance of military registration of Ukrainian citizens. The goals of this article are to conduct an analysis and provide recommendations for the improvement of regulatory and legal support, the organization and conduct of events to improve the qualifications of specialists in the mobilization work of state bodies on the organization and maintenance of military records, as well as to provide proposals for determining the approximate structure and content of training programs specialists in mobilization work in state bodies. Based on the results of the study on the enhancement of qualifications for mobilization work specialists in state agencies responsible for organizing and maintaining military registration, as well as the normative-legal framework for organizing and conducting relevant courses, it has been established that insufficient attention is paid to this direction of professional development for civil servants and officials responsible for mobilization work, including the organization and maintenance of military registration in Ukrainian state agencies, and in some cases, it is even ignored. Additionally, professional development programs for relevant specialists in state agencies have not been developed, including the identification of priority areas

(themes). An indicative structure and content of professional development programs for specialists in mobilization work in state agencies have been proposed. Practical recommendations have been provided for enhancing the normative-legal framework concerning the organization, development, implementation, and improvement of the training system for specialists in mobilization work in state agencies responsible for military registration issues. The conducted research has provided opportunities to propose solutions to problematic issues regarding the enhancement of qualifications for specialists in mobilization work in state agencies.

Key words. mobilization, mobilization training, military record, government agencies, public service, government officials, increase of qualification.

Formulas: 0; drawing 0; tables 1; library 11.

Постановка проблеми. В умовах відбиття збройної агресії РФ та запровадження правового режиму воєнного стану мобілізаційна підготовка, зокрема підготовка відповідних фахівців Центральних органів виконавчої є важливим елементом у набутті відповідних спроможностей мобілізаційними органами цих державних органів, спрямованих на ефективне виконання визначених завдань в особливий період. Особливої уваги заслуговує питання організації та проведення підвищення кваліфікації державних службовців, які відповідають за організацію військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів, що відповідно до Закону України "Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію" є складовою змісту мобілізаційної підготовки.

Разом з цим, організація підвищення кваліфікації державних службовців за напрямком підготовки, яка відповідно до Закону України "Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію" покладається на Кабінет Міністрів України, центральні органи виконавчої влади та державні органи не інтегрована до загальнодержавної системи підвищення кваліфікації, яка відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України "Про затвердження Положення про Національне агентство України з питань державної служби" покладається на Національне агентство державної служби.

Крім того, професійні програми підвищення кваліфікації державних службовців, які відповідають за організацію військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів відповідно до встановлених норм не розроблялись, що не надає можливості здійснювати якісну підготовку цих фахівців.

Отже, організація мобілізаційної підготовки в державних органах потребує інтеграції до загальнодержавної системи підвищення кваліфікації, стандартизації та методичного супроводження, зокрема розробки і впровадження відповідних програм підготовки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В Україні значною мірою було реформовано систему підвищення кваліфікації держслужбовців, було введено ряд програм, спрямованих на навчання у сферах публічного адміністрування, фінансового менеджменту, антикорупційної політики та ІТ-компетенцій. Значний акцент робився на розвитку навичок, необхідних для ефективного впровадження реформ та євроінтеграційних процесів.

Уряд України прийняв низку законів та політичних ініціатив, які були спрямовані на підвищення рівня професіоналізму державних службовців. Зокрема, Закони України "Про державну службу" та "Про службу в органах місцевого самоврядування" визначали стандарти і вимоги до навчання та розвитку персоналу.

Дослідження показують, що ефективність програм підвищення кваліфікації може значно варіюватися. Важливими чинниками є якість навчального матеріалу, кваліфікація викладачів, а також наявність практичних компонентів у програмах. Критика часто зосереджена на недостатній адаптації програм до специфічних потреб державного сектору.

Міжнародні організації, такі як Європейський Союз, Світовий банк та ряд країн-партнерів, активно допомагали Україні у розвитку програм підвищення кваліфікації. Програми, які фінансуються та розробляються за участю міжнародних

експертів, часто відзначаються як більш ефективні завдяки впровадженню передових міжнародних практик і стандартів.

Разом з тим, питання підвищення кваліфікації спеціалістів з мобілізаційної підготовки в державних органах досліджені недостатньо повно. Не вирішеною частиною загальної проблеми професійної підготовки фахівців з організації та ведення військового обліку громадян України в державних органах є питання централізації організації підвищення кваліфікації державних службовців та розробки відповідних програм.

Формулювання цілей статті.

Цілями цієї статті є проведення аналізу та надання рекомендацій з удосконалення нормативно-правового забезпечення, організації та проведення заходів із підвищення кваліфікації фахівців з мобілізаційної роботи державних органів з питань організації та ведення військового обліку, а також надання пропозицій щодо визначення орієнтовної структури та змісту програм підвищення кваліфікації фахівців з мобілізаційної роботи в державних органах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до вимог статті 15 Закону України “Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію” державні органи організують підвищення кваліфікації працівників мобілізаційних підрозділів та працівників з питань мобілізаційної роботи. Згідно пункту 6 частини 2 статті 17 Закону України “Про державну службу” керівники державної служби забезпечують підвищення кваліфікації державних службовців державного органу. Відповідно до частини 5 статті 34 Закону України “Про військовий обов’язок і військову службу” персональний військовий облік призовників, військовозобов’язаних та резервістів, що працюють в центральних та місцевих органах виконавчої влади, інших державних органах покладається на керівників цих органів.

У зв’язку із централізацією керівництва цією роботою з боку Кабінету Міністрів України, робота в цьому

напрямку окремих державних органів проводиться вкрай повільно та не ефективно.

На вимогу пункту 12 Постанови Кабінету Міністрів України “Про затвердження Порядку організації та ведення військового обліку призовників, військовозобов’язаних та резервістів” державні органи зобов’язані щороку до 1 жовтня визначати потребу в підвищенні кваліфікації працівників, відповідальних за організацію та ведення військового обліку, а підвищення кваліфікації цих посадових осіб здійснюється не рідше одного разу на п’ять років. Підвищення кваліфікації осіб, відповідальних за ведення військового обліку в державних органах здійснюється на закладах освіти, що провадять освітню діяльність з підвищення кваліфікації працівників за програмами підготовки і кожні два роки погоджують з Генеральним штабом Збройних Сил України ці програми.

Згідно пункту 34 Постанови Кабінету Міністрів України “Про затвердження Порядку організації та ведення військового обліку призовників, військовозобов’язаних та резервістів”, посадові особи, які відповідальні за організацію та ведення військового обліку в державних органах зобов’язані здійснювати постійний контроль за виконанням посадовими особами державних органів, вимог, а призовниками, військовозобов’язаними та резервістами, що там працюють — правил військового обліку.

У відповідності до Положення про систему професійного навчання державних службовців, голів місцевих державних адміністрацій, їх перших заступників та заступників, посадових осіб місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад система підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців базується на професійних (сертифікованих) програмах підвищення кваліфікації державних службовців (спеціальних та загальних), вимоги до розробки і оформлення яких наведені в Наказі Національного агентства з питань державної служби “Про затвердження Вимог до змісту і структури програм

підвищення кваліфікації державних службовців, голів місцевих державних адміністрацій, їх перших заступників та заступників, посадових осіб місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад” та Наказі Національного агентства з питань державної служби “Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розроблення та програм підвищення кваліфікації державних службовців, голів місцевих державних адміністрацій, їх перших заступників та заступників, посадових осіб місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад”.

Разом з тим, жоден з державних органів не інтегрував підвищення кваліфікації мобілізаційних працівників свого органу в загальнодержавну систему підвищення кваліфікації державних службовців, яка наведена в Постанові Кабінету Міністрів України “Про затвердження Положення про систему професійного навчання державних службовців, голів місцевих державних адміністрацій, їх перших заступників та заступників, посадових осіб місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад”.

Водночас спостерігається брак людських мобілізаційних ресурсів для виконання завдань, визначених чинним законодавством для Збройних Сил України. У статті Залужного В.Ф. (Залужний В.Ф., 2023) визначені критичні проблеми, які унеможливають використання перспективного ресурсу нашої держави. Однією з таких проблем є створення та підготовка резерву. Однією з причин, що ускладнює вирішення цього питання є прогалини у законодавстві, які дозволяють у начебто законний спосіб ухилятися від мобілізації. Частковим рішенням цього питання є законодавче унормування системи підготовки (перепідготовки), підвищення кваліфікації посадових осіб, відповідальних за організацію і ведення військового обліку.

Так, недостатній рівень спроможності посадових осіб державних органів забезпечити виконання заходів мобілізаційної підготовки у 2022 - 2023 роках, призвів до значної втрати людського

мобілізаційного ресурсу держави та суттєвого зменшення ефективності функціонування національної економіки України в умовах дії правового режиму воєнного стану не тільки з причин пов’язаних із широкомасштабним вторгненням РФ в Україну, а також в результаті некомпетентності відповідних фахівців.

Робота з підвищення кваліфікації фахівців з мобілізаційної роботи державних органів з питань організації та ведення військового обліку громадян України має не визначений механізм, зокрема, з питань, що стосуються ефективності виконання завдань за призначенням відповідних спеціалістів, а саме:

- не внормований перелік навичок, знань та умінь, які мають бути у відповідних фахівців у зв’язку із відсутністю стандарту підготовки;
- різноманітність та неузгодженість програм підвищення кваліфікації в різних установах і організаціях, які провадять свою діяльність у цій сфері.
- не визначена необхідна кількість навчальних годин (кредитів ECTS) та тем для якісного опанування програм підвищення кваліфікації із згаданого напрямку службової діяльності;
- відсутність у [10] пріоритетних напрямків (тем) підвищення кваліфікації державних службовців і посадових осіб, відповідальних за організацію і ведення військового обліку за минулі роки і на 2024 рік.

Зазначений стан справ виник в наслідок недосконалої законодавчої бази та відсутності єдиного (стандартизованого) бачення у розв’язанні проблем, пов’язаних із питаннями професійної підготовки (перепідготовки, підвищення кваліфікації) фахівців з організації та ведення військового обліку громадян України в державних органах.

Нагальна потреба полягає у розробці системного підходу з удосконалення механізму підвищення кваліфікації державних службовців, які відповідають за мобілізаційну підготовку, зокрема організації та ведення військового обліку

громадян України, шляхом опрацювання відповідного стандарту та програм підвищення кваліфікації за цим напрямком з урахуванням особливостей щодо виконання державними органами визначених завдань та функцій.

Разом з тим, в необхідність у стандартизації підготовки фахівців з організації та ведення військового обліку підтверджена в статті О. Правдивця (Правдивець, О., 2021), де визначне місце приділялось темам до програми підготовки фахівців з військового обліку за професійним стандартом у відповідності до трудових функцій та фахових компетентностей і окремо підкреслювалась необхідність розробки програм та методик підготовки фахівців з військового обліку, навчально-методичної літератури, а також порядку організації і проведення сертифікації цієї підготовки.

Таким чином, для підвищення ефективності спроможностей у державних органах з питань мобілізаційної підготовки, зокрема за напрямком організації та ведення військового обліку пропонується:

- внести зміни до Наказу Національного агентства з питань державної служби “Про затвердження переліків пріоритетних напрямів (тем) підвищення кваліфікації державних службовців, голів місцевих державних (військових) адміністрацій, їх перших

заступників та заступників, посадових осіб місцевого самоврядування, депутатів місцевих рад за загальними професійними (сертифікатними) та/або короткостроковими програмами у 2024 році” та включити до пріоритетних напрямків (тем) підвищення кваліфікації державних службовців і посадових осіб, відповідальних за організацію і ведення військового обліку на 2024 рік із акцентуванням уваги в подальші роки на такі напрямки (теми), як:

А). “Організація військового обліку призовників, військовозобов’язаних та резервістів, як складова мобілізаційної підготовки в центральних органах виконавчої влади та інших державних органах України”;

Б). “Організація та ведення військового обліку призовників, військовозобов’язаних та резервістів в органах місцевого самоврядування України”;

В). “Організація та ведення військового обліку призовників, військовозобов’язаних та резервістів, як складова мобілізаційної підготовки в державних органах, на підприємствах, в установах та організаціях України”.

Структуру та зміст спеціальних професійних (сертифікатних) програм підвищення кваліфікації фахівців з мобілізаційної роботи у державних органах, наведено у табл.1.

Таблиця 1. Структура та зміст спеціальних професійних (сертифікатних) програм підвищення кваліфікації фахівців з мобілізаційної роботи у державних органах

№ з/п	Орієнтовний напрямок опанування знань, умінь та навичок	Орієнтовний зміст запропонованого напрямку	Орієнтовна кількість навчальних годин, необхідних для набуття спроможності
1	Основи військового обліку громадян України	1. Удосконалення знань в питаннях вимог нормативно-правових актів з організації та ведення військового обліку призовників, військовозобов’язаних та резервістів в державі; 2. Поняття, мета та завдання військового обліку в державі; 3. Система військового обліку призовників, військовозобов’язаних та резервістів в Україні; 4. Персональні та службові данні призовників, військовозобов’язаних та резервістів; 5. Військово-облікові документи призовників, військовозобов’язаних та резервістів; 6. Єдиний державний реєстр призовників, військовозобов’язаних та резервістів.	Не менше 24-27 академ. годин (0,8 - 0,9 кредитів ЄКТС)

№ з/п	Орієнтовний напрямок опанування знань, умінь та навичок	Орієнтовний зміст запропонованого напрямку	Орієнтовна кількість навчальних годин, необхідних для набуття спроможності
2	Організація військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів у центральних органах виконавчої влади та інших державних органах України	1. Особливості організації військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів у центральних органах виконавчої влади та інших державних органах України; 2. Планувальні документи з організації військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів у центральних органах виконавчої влади та інших державних органах України; 3. Особливості звірок облікових даних призовників, військовозобов'язаних та резервістів у центральних органах виконавчої влади та інших державних органах України, методи звірення та їх види; 4. Контроль за станом організації військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів у центральних органах виконавчої влади та інших державних органах України.	Не менше 24-30 академ. годин (0,8 - 1 кредитів ЄКТС)
3	Організація ведення військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів в апараті центральних органів виконавчої влади та інших державних органах України, на підприємствах, в установах та організаціях, які перебувають у сфері їх управління, підпорядковуються їм, контролюються ними або функції з управління якими вони здійснюють.	1. Особливості організації ведення військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів в апараті центральних органів виконавчої влади та інших державних органах України, на підприємствах, в установах та організаціях, які перебувають у сфері їх управління, підпорядковуються їм, контролюються ними або функції з управління якими вони здійснюють; 2. Вимоги до ведення військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів у центральних органах виконавчої влади та інших державних органах України; 3. Список персонального військового обліку та Відомість оперативного обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів у центральних органах виконавчої влади та інших державних органах України; 4. Алгоритми прийняття (звільнення) на (з) роботу(и) (державну(ої) службу(и)) у центральних органах виконавчої влади та інших державних органах України.	Не менше 18 академ. годин (0,6 кредитів ЄКТС)
4	Організація бронювання військовозобов'язаних на період мобілізації та у воєнний час в центральних органах державної влади та інших державних органах.	1. Вимоги нормативно правових актів з питань організації та ведення бронювання військовозобов'язаних на період мобілізації та у воєнний час; 2. Особливості звірок облікових даних військовозобов'язаних у центральних органах виконавчої влади та інших державних органах України для оформлення документів на бронювання; 3. Оформлення (анулювання) бронювання військовозобов'язаних на період мобілізації та у воєнний час в центральних органах державної влади та інших державних органах; 4. Звітність з питань організації та ведення бронювання військовозобов'язаних на період мобілізації та у воєнний час.	Не менше 18 академічних годин (0,6 кредитів ЄКТС)

Sources: developed by authors

Висновки. Проведений аналіз нормативно-правового забезпечення питання підвищення кваліфікації фахівців з мобілізаційної роботи у державних органах з організації та ведення військового обліку

підтверджує недостатність організаційно-правових механізмів для вирішення нагальних проблем із набуттям спроможностей відповідних спеціалістів та підтримання рівня їх компетентностей на

достатньому рівні, що безпосередньо впливає на вирішення важливих завдань в інтересах держави, зокрема питань мобілізаційної підготовки.

Крім того, дослідження надало можливість запропонувати підхід, що визначає обсяг та напрямки знань, умінь та

навичок, за якими можлива розробка та впровадження професійних (сертифікатних) програм підвищення кваліфікації державних службовців та посадових осіб, відповідальних за організацію та ведення військового обліку в державі.

Література:

1. Закон України “Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію” (Електронний ресурс – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text>).
2. Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Положення про Національне агентство України з питань державної служби” від 01.10.2014 № 500 (Електронний ресурс – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/500-2014-%D0%BF#Text>).
3. Закон України “Про державну службу” (Електронний ресурс – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>).
4. Закон України “Про військовий обов’язок і військову службу” (Електронний ресурс – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text>).
5. Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Порядку організації та ведення військового обліку призовників, військовозобов’язаних та резервістів” від 30.12.2022 № 1487 (Електронний ресурс – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1487-2022-%D0%BF#Text>).
6. Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Положення про систему професійного навчання державних службовців, голів місцевих державних адміністрацій, їх перших заступників та заступників, посадових осіб місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад” від 06.02.2019 № 106 (Електронний ресурс – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/106-2019-%D0%BF#Text>).
7. Наказ Національного агентства з питань державної служби “Про затвердження Вимог до змісту і структури програм підвищення кваліфікації державних службовців, голів місцевих державних адміністрацій, їх перших заступників та заступників, посадових осіб місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад” від 02.11.2022 № 107-22, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 18.11.2022 за № 1434/38770 (Електронний ресурс – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1434-22#Text>).
8. Наказ Національного агентства з питань державної служби “Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розроблення та програм підвищення кваліфікації державних службовців, голів місцевих державних адміністрацій, їх перших заступників та заступників, посадових осіб місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад” від 13.03.2020 № 38-20 (Електронний ресурс – Режим доступу: (Електронний ресурс – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1434-22#Text>).
9. Залужний В.Ф. The commander-in-chief of Ukraine’s armed forces on how to win the war // The Economist Nov 1st 2023 (Електронний ресурс – Режим доступу: <https://www.economist.com/by-invitation/2023/11/01/the-commander-in-chief-of-ukraines-armed-forces-on-how-to-win-the-war>).
10. Наказ Національного агентства з питань державної служби “Про затвердження переліків пріоритетних напрямів (тем) підвищення кваліфікації державних службовців, голів місцевих державних (військових) адміністрацій, їх перших заступників та заступників, посадових осіб місцевого самоврядування, депутатів місцевих рад за загальними професійними (сертифікатними) та/або короткостроковими програмами у 2024 році” від 23.08.2023 № 133-23 (Електронний ресурс – Режим доступу: <https://nads.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-perelikiv-priorytetnykh-napriamiv-tem-pidvyshchennia-kvalifikatsii-derzhavnykh-sluzhbovtsiv-holiv-mistsevykh-derzhavnykh-viiskovykh-administratsii-ikh-pershykh-zastupnyki-2>).
11. Правдивець, О. (2021). Стандартизація підготовки фахівців з організації та ведення військового обліку, як фактор забезпечення економічної безпеки підприємств. *Вчені записки Університету «КРОК»*, (4(64), 173–181. <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2021-64-173-181>